

Szlang*

A *szlang* a 18. század óta adatolt szó; eredete bizonytalan, talán a *sling* 'el-dob' szóból vagy szóelvonással a *beggar's language* 'koldusnyelv' és a *rogues' language* 'csavargónyelv' kifejezések elemeit kombinálva.

A szlang társalgási nyelvi szavak és kifejezések állandóan változó halmaza, amelyet a standard nyelvhasználattól általában különállónak és társadalmilag alacsonyabb rendűnek tartanak. A szlenget a társadalmi identitás és az összetartozás megerősítésére és megerősítésére használják, különösen egy csoporton, illetve a társadalom valamely (divat)irányzatán belül. Minden nyelvben megtalálható, és az ilyen jellegű, rövidéletű szókincs előfordulása a nyelvben valószínűleg olyan régi, mint a nyelv maga. Legkorábbi előfordulásaiban, a 18. században az angol *slang* szó az alvilági csoportok speciális szókincsére utalt, és a *cant*, a *flash* és az *argot* 'tolvajnyelv' szavakkal nagyjából felcserélhető módon használták.

A szlang definíciója. A szó különösebb precizitás nélkül, széles körben használatos, különösképpen beleértve az informális nyelvhasználatot és a szakszargont. A szlengszókincs társadalmilag és pszichológiailag komplex volta nehezen meghatározhatóvá teszi a terminust. Nyelvészeti szempontból a szlenget meg kell különböztetni a szókincs olyan más részalmazaitól, mint a regionalizmusok vagy a nyelvjárási szavak, a zsargon, a profán vagy a vulgáris kifejezések, a társalgási nyelvi fordulatok, a tolvajnyelv és az argó, noha a fentiek mindegyikével van néhány közös tulajdonsága. Földrajzilag nem korlátozott (mint a brit angol *lift* 'lift' és az amerikai angol *elevator* 'ua.'). De gyakran regionális (mint a brit angol *bloke* 'ember; pali, pofa', amerikai angol *guy* 'ua.'¹). Nem zsargon (azaz nem olyan szókincs, amit egy szakma, foglalkozás végzésénél használnak), de gyakran jelenik meg olyan csoportokban, amelyeket a munkájuk fog össze, például az amerikai hadseregben használatos olyan nem szakmai kifejezések, mint a *chicken colonel* (azaz *full colonel*) 'ezredes'², és a *John Wayne*

* E.[BLE], C.[ONNIE] C.: Slang. In: *The Oxford Companion to the English Language*. Editor TOM MCARTHUR. Oxford–New York, Oxford University Press, 1992. 940–3.

¹ *Guy Fawkes* keresztnévéről, akit az általa szervezett 1605-ös „lőporos” parlamenti összeesküvés bukása után kivégeztek. Ennek emlékére november 5-én, a Guy Fawkes Day alkalmával többek között *guy*-nak nevezett bábut égetnek el Angliában. (A szerk.)

² A címerszasos rangjelzés neve *chicken* (tkp. csirke). (A ford.)

kifejezés, amelynek jelentése 'hősiesség' és a példamutató katonai viselkedés³ leírására szolgál.

Bár egy-egy kultúra tabu témái bővelkednek szlengszinonimákban, nem minden szlengkifejezés sérti a társadalmi illendőséget. A *Mickey Mouse* kifejezés 'könnyű', illetve a *dough* (tkp. kelt tészta) szó 'pénz' értelemben való használata lehet, hogy nem elfogadható bizonyos kontextusokban, de általában nem sértő. Bár a *Mickey Mouse money* kifejezés használható pejoratív értelemben, ha ismeretlen vagy lenézett pénzegységről beszélünk. A szleng a beszélt nyelv része, de nem minden társalgási nyelvi kifejezés szleng. A *Shut up* 'Fogd be!' kifejezés ritkán jelenik meg írásban (a lejegyzett párbeszédet kivéve), de nem szleng. A *cant* (tolvajnyelv) és az argó, a tolvajok és más törvényen kívüli csoportok sajátos, néha titkos nyelve, számos elemmel járultak hozzá az általános angol szlenghez, pl. *heist* 'rablás' vagy *OD* '(kábitószert) túladagol' (< *overdose* 'ua.'). Mégis számos szlengszó olyan csoportok nyelvéből származik, amelyeknek nincs kapcsolatuk az alvilággal, mint például az egyetemisták, a sportrajongók vagy a hadseregbe besorozott katonák. A szleng gyakran a fiataloknak, az elidegenedetteknek és azoknak a nyelvhasználata, akik a társadalomtól különállóknak tekintik magukat. Emberek, akik életük fejlődő szakaszában bizonyos intézményhez vagy környezethez tartoztak, folytathatják csoportjuk szlengkifejezéseinek használatát életük hátralevő részében is.

Annak ellenére, hogy a terminust nehéz meghatározni, a szlengnek van néhány állandó tulajdonsága. A legfontosabb az, hogy egészében véve a nyelv szlengszókincse kérészerű. Sokkal gyorsabb ütemben tör be a használatba és tűnik el onnan, mint az általános szókincs elemei. Az egyetemisták szlengje is ezt igazolja. Azoknak az amerikai egyetemistáknak a megnevezése, akik teljes erőbedobással tanultak 1900-ban *grinds* (tkp. őrlések) vagy *grubs* (tkp. lárvák) volt, de az 1980-as években a *grinds*-okat *geeks*-eknek hívják és a *grub* jelentése 'szenvedélyesen csókolózik'. Chapel Hillben, az Észak-Carolinai Egyetemen használatban lévő szlengkifejezések jegyzéke egy tizenöt éves perióduson keresztül (1972–1987) kevesebb, mint 10 százalékos megőrzést mutatott. A helyeslő *Far out!* (tkp. előrehaladott) felkiáltást az *Awesome!* (tkp. félelmetes) helyettesítette, a minden célra használható, helyeslést kifejező melléknév, a *cool* (tkp. hűvös) átadta helyét a *sweet*-nek (tkp. édes), a diákok pedig — amikor lógnak az órákról — már nem „megnyesik” az órákat (*cut classes*), hanem „lefújják” azokat (*blow classes off*).

Átmenetiség. A gyors változás, ami a szlenget jellemzi, új szavakkal történő folytonos utánpótlást igényel. Ez néha helyettesítéssel vagy a már létező szlengszavakhoz való hozzáadással történik, mint a *waste case* 'részeg' (tkp. elveszett

³ *John Wayne* (1907–1979), a főként bátor cowboyokat és hős katonákat játszó filmszínész nevéből. (*A ford.*)

eset) esetében, néha pedig a jelentés kiterjesztésével, mint például a *jambox* (tkp. adást zavaró doboz), *ghetto blaster* (tkp. gettóhangszóró) vagy *Brixton suitcase* (tkp. Brixton bőrönd) 'hordozható sztereómagnó'. A szleng vonzerejét jórészt éppen az újdonságból vagy újításból, a szleng sokat emlegetett tulajdonságából eredő frissesség adja. Mégis a szlengnek vannak olyan elemei, amely hosszú életűek. Így például a *bones* (tkp. csontok) szót 'dobókocka' értelemben Chaucer már a 14. században használta, és még mindig szleng. Ha szlengelemek évekig megmaradnak a nyelvben, gyakran elveszítik szleng státuszukat. A középangol *bouse* (ma *booze*) 'ital, pia' még mindig informális kontextusban fordul elő, akárcsak a *pooped* 'kimerült', amelynek az első adata a 16. századból való. Más szlengelemek viszont átjutnak az általános szókincsbe és korábbi szleng mivoltukkal már csak kevés kapcsolatuk marad — vagy éppenséggel semmi. Például a *jeopardy* 'kockázat'⁴, amely a szerencsejáték, és a *crestfallen* 'csüggedt, bánatos' (tkp. lógó tarajú, tarajavesztett), amely a kakasviadal szlengjéből ered, ma már nemcsak, hogy nem számítanak szlengszavaknak, hanem még választékosnak is minősülnek.

Hangok. Bár az esetek többségében a szlengkifejezések alkalmazkodnak az angol hangkombinációk általános szabályaihoz, a szlengre jellemző vállalkozó szellem a hangokkal való játékot is magába foglalja. Számos szlengszó hangutánzó eredetű, például a 'hányás' szleng terminusai: *barf*, *buick*, *earl*, *ralph*.⁵ Néha dialektusok utánzására és idegen hangzású kiejtésre is vissza lehet egyes szlengelemeket vezetni, mint például a *shoot the peel* (tkp. eldobja a héjat) 'kosárlabdázik' kifejezést, amelyben a *peel* 'héj' szó kerek valamire utal: az Egyesült Államok déli nyelvjárásaiban ugyanis a *pill* 'pirula, golyó; laszti' szót valahogy így ejtik ki. A *my feet are staying* (tkp. a lábam marad) 'Viszlát!' a német *Auf Wiedersehen!* tréfás kiejtése. ROGER WESCOTT, amerikai nyelvész vette észre, hogy bizonyos hangok betoldása a szavaknak szlengesebb ízt ad. Így például a *z*, mint *zazzy* 'dögös', a *jazzy*-ből, *scuz* 'trutyi', a *scum*-ból (tkp. szemét, piszok) és a *zap* 'leradíroz; kifestet', a *slap*-ból (tkp. pofoz) vagy *whap*-ból (tkp. megüt). Hasonlóképpen az *oo*, mint a *cigaroot* a *cigarette* 'cigaretta'-ból, a *bazooms* a *bosom* 'kebel, mell'-ből és a *smasheroo* a *smasher* 'remek; klassz'-ból. A szleng leginkább a rímeket kedveli, például *brain drain* (tkp. agyelszívás) 'a tanult emberek elcsábítása egy olyan országból, ahol ahol nincsenek lehetőségek', *boob tube* (tkp. ostoba képcső) 'televízió', *frat rat* (tkp. diákszövetségi patkány) 'amerikai egyetemi diákszövetségi (fraternity) tag', *groomed to zoom* (kb. reflektorfényhez öltözve) 'divatosan öltözött'. A rímek használata kiváltképpen a londoni cockney-kat jellemzi, akik a rímes szlengnek jól kidolgozott és

⁴ A szó eredetileg magát a szerencsejátékot jelentette. (A szerk.)

⁵ A hangutánzás hatását nagyban erősíti, hogy az *earl* szó egyébként 'gróf'-ot jelent, a *Ralph* pedig férfi keresztnév. (A szerk.)

színes gyűjteményét fejlesztették ki. Vannak nyilvánvaló példák, mint *trouble and strife* (tkp. baj és csetepaté) 'feleség' (< *wife*) vagy *mince pies* (tkp. egyféle apró, kerek, szárított gyümölcscsel töltött sütemény, gyümölcskosár) 'szemek' (< *eyes*), de a legtöbb londoni rímes szleng lerövidül és a rím��avak nem is jelennek meg, pl. *elephant* (tkp. elefánt) 'részeg' (< *elephant's trunk* 'elefántormány' < *drunk*), *plates* (tkp. étel) 'láb' (< *plates of meat* [tkp. húsetel] < *feet*) vagy *Godfer* 'gyerek' (< *God forbid* 'isten ments' < *kid*).

Szóalkotás. A szlengszavak az általános szókincs egyéb elemeihez hasonlóan keletkeznek, azaz a már létező szavak és szórészek újrafelhasználásával. A toldalékolás határtalan lehetőséget biztosít a nyitott halmazok alkotásához pl. *megabucks* 'rengeteg pénz', *megabeer* 'rengeteg sör', *megawork* 'rengeteg munka', vagy ugyanígy: *bookage* 'könyvek', *fundage* 'pénz, fedezet', *sleepage* 'alvászat' gyűjtőnevek, mint pl. *I'm about to ask my folks for some major fundage* 'Kérek egy csomó pénzt a családomtól'. Szóösszetétellel két szóból egy újat alkotunk, pl. az amerikai angolban *airhead* (tkp. légfejű) olyan valaki, aki nem áll két lábbal a földön, a *homeboy* (tkp. otthoni fiú, földi) pedig az, aki ugyanabból a városból származik, de a brit angolban az utóbbi szó olyan fiatalemberre utal, aki szívesen lakik a szüleivel felnőtt korában is. Az amerikai angolban jelenleg igen produktív szlengalkotó módszer az olyan partikulák, mint az *out* 'ki', *off* 'ki, el', *on* 'be, rá', főnevekhez, melléknevekhez vagy igékhez való kapcsolása és frazális igék alkotása, pl. *blimp out* 'bezabál; hirtelen meghízik' és *blow off* 'rá se ránt, nem törődik vele' az amerikai egyetemisták szlengjében (az utóbbi 'fingik' jelentésben fordul elő az brit iskolásfiúk szlengjében), illetve *hit on* 'szexuális kapcsolatot kezdeményez; becserkész'. A gyakran használt szlengkifejezések sokszor lerövidülnek, mint *OTL* 'elvesztette a kapcsolatot a valósággal; elszállt' (< *out to lunch* 'ebédelni ment'), *VJ*, *veejay* 'videoklip műsorok vezetője a tévében' (< *video jock[ey]* 'videólovas'), *obno* 'genyó' (< *obnoxious* 'ellenszenves, utálatos') és *Sup?* (< *What's up?*) 'Mi van?'. Az általános szókincstől eltérően az angol szleng nem sokat kölcsönzött az idegen nyelvekből, de a dialektusokból igen, és különösképpen egyes olyan etnikai vagy érdekcsoportok nyelvéből, amelyek nagy hatással voltak a domináns kultúrára, mint például az afroamerikaiak nyelvéből vagy a kultúra részeként létező második nyelvekből, például a jiddisből.

Szemantika. A zártkörűség, a divathóbort jelleg és a tiszteletlenség bonyolult összjátéka teremti és táplálja a szlenget, egyben biztosítva a szemantikai és etimológiai bonyolultságát is. Mindezek ellenére a szleng gyakran előre megjósolható módon válik le a standard nyelvről, főleg általánosító vagy megszépítő (amelioratív) jelentésváltozás révén. Jelentésváltozás esetében kiszélesedik azoknak a jeltárgyaknak a köre, amelyekre a szó utal, pl. a 19. században a *dude* szó jelentése 'piperkőc', de a mai amerikai szlengben, afroamerikai hatására, már minden férfira utalhat. A *schiz out* (tkp. kitör rajta a skizofrénia)

'becsavarodik; bekattan' is mindenféle elmezavarra vagy lelki összeomlásra utalhat, egyáltalán nincs leszűkítve a skizofréniára. Az értékelő szavak a szlengben használatuk során néha annyira általánossá válnak, hogy elvesztik a speciális jelentésüket, és csak az értékelő jellegüket tartják meg. Például az amerikai angolban az *awesome* (tkp. félelmetes), *heavy* (tkp. nehéz), *key* (tkp. kulcs) és *solid* (tkp. szilárd); illetve a brit angolban az *ace* (tkp. ász), *brill* (< *brilliant* 'ragyogó'), *triff* és a *def* egyaránt azt jelentik, hogy 'elismerésre méltó'. Az általánosítás gyakran a szépítő jelentésváltozással egyszerre működik, vagyis a szó kedvezőbb színezetet kap. A szubkultúrák tabuszavaiból sok bekerül az általános szlengbe; a gyakoribb és kiszélesedett használat által kevésbé sokkolóak, és pozitívabbá válnak. A *jam* 'dug, nyom' ige száz éve még jellegzetesen a szexuális aktusra utalt, mai jelentése viszont 'táncol, zenél, jól szórakozik, boldogul'. Mégis számos szlengszó megtartja negatív jellegét, különösen a jelzők nagy és állandóan újratöltődő csoportja, mint a pejoratív 'seggfej stb.' jelentésű szavak: *boob*, *dork*, *dweeb*, *jerk*, *nerd*, *scuzbag*, *slimeball*, *wimp*.

A szleng szemantikájának másik jellemzője az a tendencia, hogy közvetett és figuratív módon nevez meg dolgokat, főleg metafora, metonímia és irónia segítségével. Metaforák például a *rack monster* 'kimerültség, kidöglöttség' (vö. *rack* 'pusztulás, kínpad stb.' és *monster* 'szörny'), a *couch potato* 'olyan személy, aki nem sokat csinál, azontúl, hogy tévét néz' (tkp. divány-krumpli), a *coffin nail* 'cigaretta' (tkp. koporsószeg). A 'sör' értelemben a *brew* (tkp. főz[et]) és a *chill* 'lehűt(ött valami)' metonimák, mivel sajátos jelentésük érintkezési kapcsolaton alapul. Legegyszerűbb formájában az irónia azt a tendenciát jelöli, hogy a szleng előhívja a szavak ellentétes jelentését, pl. a *bad* 'rossz', *wicked* 'gonosz', *killer* 'gyilkos' szavak mind jelenthetik azt, hogy 'jó' — megfelelő ironikus intonációval. Fontos a szemantikai mezők hatása is a szleng produktívására, mivel ezek biztosítják azt a bevett szerkezeti vázat, amely alapján az új szavak formája és jelentése kialakul. Az angolban a szavak jelentésmezője, a 'rombolás' közös alapjelentése adja a mintát a rengeteg 'részeg' jelentésű szó esetében: *blitzed* (tkp. lebombázott), *bombed* (tkp. ua.), *fried* (tkp. megsütött; villamos-székben kivégzett), *hammered* (tkp. kalapáccsal vert), *polluted* (tkp. szennyezett), *ripped* (tkp. szétvágott, széttépett), *slammed* (tkp. megütött, bevágott), *smashed* (tkp. elpusztított), *toasted* (tkp. megpirított), *wasted* (tkp. elpocsékol). A szleng a jelentés előhívásában gyakran épít a használók közös kulturális ismeretére is, mint pl. a Ford gépkocsik *Henry* vagy *Henrietta* elnevezése az 1920-as években utalás az autógyáros milliomos Henry Fordra. A jelenleg is használatos *bogart* ige 'méltánytalanul nagy részhez jut' (eredetileg a marihuánás cigarettából) Humphrey Bogart amerikai színésznek a filmekben megjelenő keményfiú imázsára, míg a *midnight requisition* és a *midnight supply company* 'lopás' (tkp. éjszakai vételezés; éjszakai beszerző cég) a katonai életre utalnak.

Funkciók. A szlenget csak ritkán használják információátadás céljából. Sokkal gyakrabban szolgál társadalmi célokat, például a csoport tagjainak azonosítását, a társalgásnak az informális szintre való terelését, a fennálló tekintéllyel való szembeszegülést. Az állandóan változó szlengszókincs közös birtoklása és fenntartása fokozza a csoportszolidaritást és a tagok bevonására, illetve kizárására szolgál. A szleng a divat nyelvi megfelelője, és nagyon is hasonló célokat szolgál. Miként a divatos öltözetnek és a szórakozás közkedvelt formáinak, a hatásos szlengnek is újnak és vonzónak kell lennie: képesnek arra, hogy a csoport hamar elfogadja. Semmi sem teheti annyira tönkre a csoportbeli státuszt, mint az elavult szleng használata. Az ellenkultúra vagy a fennálló intézményekkel szembeszegülő csoportok gyakran alakítanak ki a kívülállók számára ismeretlen szókincset, hogy ezáltal az információt titokban vagy homályban tartsák. A szlenget különösképpen a társadalom olyan tagjai használják, akiknek kevés valóságos politikai hatalmuk van (pl. tinédzserek, egyetemisták, besorozott katonák a hadseregben), vagy akiknek a hatalommal bíró személyek elől rejtegetni kell azt, amit tudnak vagy csinálnak (pl. szerencsejátékosok, kábítószeresek, rabok). Az azonnali és széleskörű kommunikáció lehetőségével a szleng csoportazonosító funkciója általában véve csökken, a csoporttal való azonosulás helyett, a stílussal vagy attitűddel azonosulás javára. Ha a *low-life* (tkp. rosszéletű), 'csavargó' és *sleaze* 'szenny' szavakhoz hasonló elemek szlengnek számítanak az Egyesült Államokban, akkor ezek egyfajta nemzeti szleng részei, és igen keveset mondanak bármiféle csoportidentitásról.

Szlenglexikográfia. Mivel a szlenget általában a mindennapi nyelvtől való elhajlásnak tekintik, eddig alig volt több, mint kuriózum a nyelv tudományos vizsgálatában. Ugyanakkor a nagy hagyományokkal rendelkező szlenglexikográfia értékes adatokkal szolgál ahhoz, hogy a nyelv e gyakran elhanyagolt területének működését elemezhesük. A huszadik századi szleng lexikográfusok közül elsőként az új-zélandi születésű író, ERIC PARTRIDGE-ot kell megemlíteni, aki fáradhatatlanul gyűjtötte a szleng és mindenfajta nem konvencionális változat szókincsét, amelyek a nyelvben folyamatosan működő teremtő erőre mutatnak. Az újabb keletű lexikográfiai munkák közül megemlítendő az ESTHER és ALBERT E. LEWIN által szerkesztett „The Thesaurus of Slang (150,000 Uncensored Contemporary Slang Terms, Common Idioms, and Colloquialisms Arranged for Quick and Easy Reference)” [A szleng gyűjteménye. (150 000 cenzúrázatlan kortárs szlengkifejezés, közkeletű idióma és társalgási nyelvi fordulat a gyors és könnyű használatnak megfelelő elrendezésben)] (Facts on File, 1988), amelyben az ábécérendbe állított standard címszavak mindegyikét a megfelelő szlengszinonimák válogatás nélküli felsorolása követi, amelyekben az olvasó kedvére tallózhat. Például a *converse* 'beszélget' ige után ezek állnak: *gab* (tkp. cseveg), *rap* (tkp. ua.), *yack* (tkp. ua.), *chew the fat* (tkp. rágja a zsírt), *rag around* (tkp. kötekedik, ingerkedik), *modjitate* (tkp. meditál), *shoot the shit* (tkp.

szart dobál), *schmoose* (tkp. cseveg), *fold one's ear* (tkp. hajtogatja vki fülét), *bat the chat* (tkp. megüti a csevejt).

Összefoglalás. Az emberek a mindennapi kommunikáció során tudatosan vagy öntudatlanul használják a szlenget. Önkényes nyelvtankönyvi szabályok nem nyilváníthatják a szlenget helyesnek vagy helytelennek. A jelenlegi szleng nagy része nem található meg a szótárakban, melyek bár igyekeznek lépést tartani, valószínűleg soha sem fognak bizonyos kifejezéseket tartalmazni, egyrészt azok rövid élettartama miatt, másrészt mert olyan csoportok használják azokat, amelyekhez a lexikográfusok nem férnek hozzá. Lényegében véve a szleng megengedi a beszélőnek, hogy játsszon a nyelvvel, és élvezze azt, hogy szavakat találjon ki, hogy kedvére alkalmazzon új kifejezéseket, illetve hogy a nyelvet a humor, az ironia, a gúny és a tiszteletlenség céljára használja.

Irodalom

- BERREY, LESTER V.–MELVIN VAN DEN BARK (1942): *The American Thesaurus of Slang* [Az amerikai szleng gyűjteménye]. New York, T. Y. Crowell, 1947², 1953³.
- BURKE, WILLIAM J. (1939): *The Literature of Slang* [A szleng irodalma]. New York, New York Public Library. Reprint: Detroit, Gale Research Co., 1965.
- CHAPMAN, ROBERT L. (1986): *A New Dictionary of American Slang* [Az amerikai szleng új szótára]. New York, Harper and Row.
- DUMAS, BETHANY K.–LIGHTER, JONATHAN (1978): Is *Slang* a Word for Linguists? [Nyelvészeknek való-e a szleng szó?] *American Speech*, 53: 5–17.
- FARMER, JOHN S.–W. E. HENLEY (1890–1904): *Slang and its Analogues, Past and Present* [A szleng és ennek jelenkori és múltbeli megfelelői]. I–VII. London. Reprint: New York, Kraus, 1965 és New York, Arno Press, 1970.
- MENCKEN, H. L. (1963): American Slang [Az amerikai szleng]. In: *The American Language*. Szerk. RAVEN I. MACDAVID. JR.–DAVID W. MAURER. 4. kiadás. New York, Alfred Knopf. 555–89.
- PARTRIDGE, ERIC (1970): *Slang Today and Yesterday* [A szleng ma és tegnap]. London, Routledge and Kegan Paul⁴.
- PARTRIDGE, ERIC (1984): *A Dictionary of Slang and Unconventional English* [A szleng és a nem konvencionális angol nyelv szótára]. Szerk. PAUL BEALE. London, Routledge and Kegan Paul⁸.
- THORNE, TONY (1990): *Bloomsbury Dictionary of Contemporary Slang* [A Bloomsbury Kiadó mai szlengszótára]. London, Bloomsbury.

(Fordította Cseresnyési László)